

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

УДК 371.1:338.48

Р. С. Брик

Професійна підготовка майбутніх працівників сфери туризму в ході набуття робітничої професії передбачає реалізацію комплексу педагогічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння учнями ПТУ знаннями, уміннями і навичками в обраній галузі професійної діяльності, на розвиток компетентності та професіоналізму, що відображається у виконанні певних професійних дій в умовах навчання та ґрунтується на сформованості професійно-діяльнісного компонента професійної компетентності майбутніх агентів з організації туризму. Це виявляється у підготовленості учнів ПТУ до діяльності, яка потребує творчого характеру мислення, виявлення ініціативи й самостійності у розв'язанні виробничих завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє дійти висновку, що підготовка майбутніх фахівців до практичної професійної діяльності була предметом дослідження багатьох учених і педагогів. Зокрема професійну готовність фахівця туристичної сфери як складову його життєвого успіху розглядала Ю. Земліна [2]; формування компетентності як головної передумови професійного становлення сучасного фахівця туризму обґрунтовувала В. Лозовецька [4]; професійне навчання менеджерів туризму з урахуванням сучасних вимог ринку пропонувала здійснювати Л. Польова [5] та ін.

Невирішеними частинами загальної проблеми залишається аналіз результатів експериментального дослідження формування професійно-діяльнісного компонента професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму з використанням інформаційних технологій.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити ефективність експериментальної методики формування професійно-діяльнісного компонента професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму.

У ході реалізації підготовчого етапу проведення нашого експериментального дослідження було встановлено такі компоненти професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму: професійно-особистісний (мотиваційний), професійно-змістовий (базовий) і професійно-діяльнісний (практичний). З метою формування кожного компонента застосовувалася науково обґрунтована методика використання засобів інформаційних технологій у підготовці майбутніх агентів з організації туризму в професійно-технічних навчальних закладах.

Формуванню професійно-діяльнісного компонента сприяло використання методів і прийомів, які “стимулюють самостійність розумової діяльності учнів” [3, с. 72], коли майбутні працівники сфери туризму мали змогу використовувати набуті знання з інших дисциплін, заглиблюватися у процес пізнання, виконувати самостійні практичні завдання, переважно творчі, які можуть бути необхідними для майбутньої професійної діяльності. Такі умови спонукали учнів включати у самостійну роботу засоби інформаційних технологій, що давало можливість урахувати специфіку навчального матеріалу та індивідуальні особливості підготовки кожного учня.

Використовуючи засоби інформаційних технологій для організації самостійної роботи учнів, ми враховували, що за дидактичною метою навчання така діяльність може бути:

- а) підготовчою, спрямованою на актуалізацію набутих знань, умінь для успішного оволодіння новими;
- б) усвідомлюючою, яка забезпечує формування уявлень, відтворення понять, узагальнених уявлень про сутність явищ, предметів;
- в) тренувальною, що сприяє закріпленню навчального матеріалу, оволодінню способами діяльності;
- г) узагальнюючо-повторювальною, контрольною.

Залежно від участі учнів у виконанні завдань з використанням засобів інформаційних технологій самотійна робота була:

1) індивідуальною (виконання навчального завдання учнем на рівні його навчальних можливостей без взаємодії з іншими учасникам навчального процесу);

2) фронтальною (одночасне виконання всіма учнями одного і того самого завдання під керівництвом викладача);

3) колективною (передбачалася взаємодія учнів, у процесі якої здійснювався розподіл функцій, обов'язків з урахуванням інтересів, здібностей кожного учня, що дозволяло кожному виявити себе у спільній діяльності);

4) груповою, коли учні створювали кілька мікрогруп для вирішення навчальних завдань, але кожен мав виконати конкретне доручення.

За характером діяльності учнів ми використовували такі типи самотійної роботи:

а) репродуктивний – характеризується діяльністю виконавського відтворення за зразком, що необхідно для оволодіння вміннями, навичками певних дій, особливо у ході виконання практичних робіт;

б) реконструктивний – передбачає не тільки копіювання, а й вибір способів діяльності, використання здобутих знань, прийомів, дій в інших ситуаціях (просте перенесення), певну їх інтерпретацію;

в) евристичний – залучає учнів до самотійного аналізу, сприяє тому, що вони виходять за межі відомого зразка і висувають різні шляхи розв'язання завдань;

г) творчий, який не обмежує учнів лише засвоєнням нового, а й включає їх у створення нового, коли учні спостерігають і вивчають факти і явища у ході самотійних пошуків джерел інформації, роблять самотійні спроби використання набутих знань на практиці [1, с. 803–804].

Таким чином, формується “система індивідуально-специфічних прийомів (ІСД), що забезпечують успішне пристосування людини до діяльності” і є важливим аспектом професійного навчання, розвитку професійних здібностей,

професійної придатності [6, с. 438]. Ю. Трофімов наголошує, що ІСД – це система прийомів роботи, які характеризують різні сторони діяльності: особливості здійснення виконавчих дій, вибору ситуацій і завдань, організації робочого місця, підготовки до роботи й дотримання вимог, що ставляться, трудові прийоми, які формуються для адаптації, компенсації та корекції виконання трудових дій.

Відтак можна стверджувати, що належна професійна підготовка учнів до виконання в майбутньому певної роботи обумовлюється професійною адаптацією (від лат. *adaptatio* – пристосовувати) майбутніх працівників сфери туризму, що по суті є адаптацією до самостійної трудової діяльності. Відтак індивідуальна робота учнів має здійснюватися на основі спеціальної організації їх практичної та самостійної роботи, а самостійні дії учнів у ході професійної підготовки мають характеризуватися творчим відношенням до виконання професійно спрямованих завдань, зокрема з використанням комп'ютерних технологій, що набуває особливої вагомості, оскільки саме в цих умовах відбувається формування професійно-діяльнісного компонента професійної компетентності майбутніх працівників туристичної галузі, що уможливорює вияв індивідуального рівня його сформованості.

У підготовці агентів з організації туризму самостійна робота є специфічною формою навчальної діяльності учнів, що виконується в умовах аудиторних і позааудиторних занять під безпосереднім або опосередкованим керівництвом педагога, який передбачає конкретну мету, завдання, способи і методи її організації. Ми враховували, що самостійна робота також має забезпечувати потреби особистості в діяльності без участі викладача, тому її можна розглядати в контексті самоосвіти, самовдосконалення, самоствердження, тому формування професійно-діяльнісного компонента професійної компетентності відбувалося з урахуванням таких умов:

- 1) наявності в учнів пізнавального інтересу до виконання самостійних завдань і розуміння мети цієї діяльності як важливого компонента професійної підготовки;

2) формування відповідального відношення до самостійної роботи шляхом здійснення педагогічного контролю;

3) врахування у самостійному завданні рівня знань учнів з інформаційних технологій і вмінь користуватися комп'ютерними програмами.

Найбільш поширеними видами самостійної роботи, які використовувалися в нашому експериментальному дослідженні у навчанні майбутніх працівників сфери туризму, були такі, що мали професійне спрямування у ході використання засобів інформаційних технологій, а саме: виконання окремих практичних вправ з використанням комп'ютера у ході вивчення дисципліни “Інформаційні технології”; складання комп'ютерних варіантів схем, діаграм, таблиць, що відображають структуру і сутність діяльності у туристичній сфері; виконання практичних і творчих робіт, індивідуальних і групових завдань, що відображають сутність певних трудових операцій працівників туристичної сфери; використання мережі Інтернет для пошуку професійно спрямованих матеріалів; робота з електронними бібліотеками й архівованими матеріалами тощо.

Зазвичай програмовий зміст підготовки учнів реалізовувався однаково як у контрольних, так і в експериментальних групах, що було основою мотивації учнів до ґрунтовної професійної підготовки і формувало професійно-особистісний (мотиваційний) та професійно-змістовий (базовий) компоненти професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму. Однак для інтенсифікації цих процесів і активного формування професійно-діяльнісного (практичного) компонента ми застосовували в експериментальних групах на практичних заняттях демонстрацію і аналіз результатів самостійної роботи учнів із застосуванням засобів інформаційних технологій.

На початкових етапах такої роботи створювалися мікрогрупи (по 3–4 учні), які склалися з осіб, що мали різний рівень підготовленості і практичних умінь роботи з інформаційними технологіями. Учні отримували завдання самостійно розробити за допомогою комп'ютерних програм певні матеріали, які можна застосовувати в роботі туристичних закладів. Використовуючи

зразки і алгоритми створення таких матеріалів, що рекомендуються в спеціальній літературі [7], учні пропонували свої варіанти, які ґрунтувалися не тільки на наукових даних, а й на показниках роботи окремих туристичних фірм. Наприклад, у діаграмі “Структура туристичної послуги”, де визначаються відсоткові складові, з яких складається весь комплекс можливих послуг, що надаються окремими туристичними фірмами та агенціями, учні порівнювали наукові дані з реальними (на основі аналізу роботи окремих туристичних організацій).

Робота в мікрогрупах стимулювала професійно-пізнавальну активність усіх учнів, оскільки кожен з них мав завдання підготувати фактичний матеріал з результатами аналізу роботи окремих туристичних закладів; давала змогу враховувати ідеї і пропозиції всіх її учасників; мотивувала учнів до виявлення власної творчості у вирішенні професійних проблем тощо.

Підготовка до виконання такого завдання потребувала від кожного учасника мікрогрупи посильного внеску у спільний проект, а також уміння швидко і достовірно відображати статистичні дані професійного спрямування за допомогою комп’ютера. Такий підхід спонукав учнів ЕГ враховувати структуру діяльності своїх колег, коли доводилося виконувати індивідуальне самостійне завдання з використанням інформаційних технологій, наприклад: побудувати діаграму динаміки показників рентабельності окремої туристичної агенції, фірми, готелю, турбази тощо. Результати виконання таких самостійних робіт давали змогу викладачу оцінити правильність виконання учнем алгоритму дій у роботі з комп’ютером, складність виконаної роботи і її значущість для майбутньої професійної діяльності, що демонструє рівень таких аспектів професійної компетентності, як володіння інформаційними технологіями, уміння використовувати набуті знання у професійних ситуаціях, сформованість мотивації до професійного зростання, щоб опанувати зразки діяльності працівників кращих туристичних закладів або уникнути проблем, які призводять до занепаду й неефективної роботи деяких туристичних фірм і агенцій.

Результати власних самостійних доробків і цікавих практичних розробок своїх однокласників учні комплектували у спеціально оформлену в комп'ютерній програмі особисту папку ("Професійний портфель") з розробленими документами, зразок яких може знадобитися у майбутній професійній діяльності. Періодичне поповнення і розширення свого "Професійного портфеля" також стає для учнів мотивом до удосконалення навичок використання засобів інформаційних технологій у формуванні власної професійної компетентності, результатом самостійної діяльності, що мала професійне спрямування, показником набутих професійних знань і вмінь користуватися засобами інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності.

Результати вхідного і підсумкового контролю з визначення рівнів сформованості професійно-діяльнісного (практичного) компонента професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму відображено в таблиці.

Таблиця

Рівні сформованості професійно-діяльнісного (практичного) компонента професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму

Групи і етап контролю	Кількість учнів (КУ)	Рівні сформованості професійно-діяльнісного компонента								
		високий (5 балів)		достатній (4 бали)		задовільний (3 бали)		низький (2 бали)		СБ
		КУ	%	КУ	%	КУ	%	КУ	%	
КГ-вк	78	3	3,85	18	23,08	54	69,23	3	3,85	3,27
КГ-пк	78	4	5,13	21	26,92	53	67,95	0	0	3,37
ЕГ-вк	163	7	4,29	35	21,47	113	69,33	8	4,91	3,25
ЕГ-пк	163	29	17,79	86	52,76	48	29,45	0	0	3,88

Аналіз таблиці показав, що результати формування професійно-діяльнісного (практичного) компонента професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму мають кращі показники в експериментальних групах, ніж у контрольних, а саме:

кількість учнів з високим рівнем сформованості цього компонента в КГ зросла від 3,85 до 5,13 % (на 1,28 %), а в ЕГ – від 4,29 до 17,79 % (на 13,5 %), що на 12,22 % більше, ніж у контрольних групах;

кількість учнів, яким властивий достатній рівень сформованості професійно-діяльнісного компонента професійної компетентності, зросла в контрольних групах від 23,08 до 26,92 % (на 3,84 %), а в ЕГ – від 21,47 до 52,76 % (на 31,29 %), що на 27,45 % більше, ніж у групах категорії КГ;

кількість майбутніх агентів з організації туризму, у яких сформувався задовільний рівень цього компонента професійної компетентності, зменшилась в КГ від 69,23 до 67,95 % (на 1,28 %), а в ЕГ – від 69,33 до 29,45 % (на 39,88 %), що на 38,6 % краще, ніж у КГ;

кількість учнів з низьким рівнем сформованості цього компонента на завершальному етапі експериментального дослідження дорівнювала нулю, що було наслідком зменшення таких учнів у КГ на 3,85 %, а в ЕГ на 4,91 %;

за показниками середнього бала відбулися такі зміни: в КГ СБ зріс від 3,27 бала до 3,37 бала (на 0,1 бала), а в ЕГ – від 3,25 до 3,88 бала (на 0,63 бала), що на 0,53 бала більше, ніж у контрольних групах.

У процесі експериментального дослідження ми спостерігали таку залежність: чим сильнішим було прагнення учнів до професійного самовдосконалення і зростання професійної компетентності, тим більшим і різноманітнішим було наповнення їхньої робочої папки – “Професійного портфеля”, що було результатом формування професійно-діяльнісного компонента професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку ми вбачаємо у розробці спеціальних методик та їх наукового обґрунтування, які доцільно застосовувати для професійного зростання майбутніх працівників сфери туризму.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Земліна, Ю. В. Професійна готовність фахівця туристичної сфери як складова його життєвого успіху / Ю. В. Земліна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць / відп. ред. Т. І. Сущенко. – Київ – Запоріжжя. – 2008. – Вип. 48. – С. 101–108.
3. Лозова, В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – [2-ге вид., доп.]. – Харків : ОВС, 2000. – 164 с.
4. Лозовецька, В. Т. Формування компетентності як головної передумови професійного становлення сучасного фахівця туризму / В. Т. Лозовецька // Культура і освіта фахівців туристської сфери : сучасні тенденції та прогнози : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 жовтня, 2004 р.). – К. : КУТЕП, 2005. – С. 76–81.
5. Польова, Л. В. Професійне навчання менеджерів туризму з урахуванням сучасних вимог ринку / Л. В. Польова // Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22–23 травня 2008 р.). – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечнікова, 2008. – С. 48–49.
6. Психологія : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. – [5-те вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2005. – 560 с.
7. Скопень, М. М. Комп'ютерні інформаційні технології в туризмі : навч. посіб. / М. М. Скопень. – К. : КОНДОР, 2005. – 302 с.